

Kiss Gábor

teológus hallgató (PPHF), a Berényi Zsigmond Szakkollégium tagja

Az egyházi felsőoktatás kánonjogi szabályozása, avagy megjegyzések a katolikus hittudományi főiskolák hatályos szabályzásához

„Christus Dominus fidei depositum Ecclesiae concredidit, ut ipsa, Spiritu Sancto iugiter assistente, doctrinam revelatam sancte custodiret et fideliter exponeret.”¹

Bevezetés

Az egyház sajátos küldetése, hogy az evangélium örömhírét hirdesse, és azt hűségesen megőrizve mind jobban kifejtse, kutassa és továbbadja. Ehhez a feladatához szükségszerűen rendelkezni kell olyan oktatási intézményekkel, melyekben a hit rendszeres egészét, a szent tudományok széles spektrumát oktatják. Amikor tanulmányomban szent tudományokat említek, akkor sajátosan a teológiát, illetve az ahhoz kapcsolódó más tárgyakat, így például az egyházjogot értem alatta, és nem egy világnézetileg semleges vallási tartalmak oktatását célzó profán tudományágot.

A hatályos kódexben az egyház tanító feladatáról szóló könyv katolikus nevelés címe alatt két felsőoktatási intézménytípust említ a törvényhozó: a katolikus egyetemet és az egyházi egyetemeket. Alapvetően közös bennük, hogy mindkettő Szentszék által alapított, azonban a katolikus egyetem valamilyen profán tudomány oktatására specializálódik² – éppen ezért az egyház felette gyakorolt felügyeleti jogköre szűkebb –

¹Benedictus XV.: Codex Iuris Canonici, Romae, 1917. (in: Acta Apostolicae Sedis 1917/9. pars II. [továbbiakban: CIC (1917)] 1322. c. 1§

²Erdő Péter (szerk.): Az egyházi törvénykönyv, Szent István Társulat, Budapest, 1997.; (latinul: Ioannis Pauli II.: Codex Iuris Canonici, Roma, 1983. in: AAS 1983/75. II. [továbbiakban: CIC] 809. k.

, míg az egyházi egyetemeken a szent tudományok valamelyikét művelik, éppen ezért az egyházi hierarchia is szorosabb felügyeletet gyakorol felette. Cikkemben ezen utóbbi típusú intézményeket fogom vizsgálni, pontosabban az egyházi egyetemek mellett működő főiskolai rangú egyházi felsőoktatási intézményeket szeretném górcső alá venni. Nem vállalkozom az ilyen felsőfokú intézmények szisztematikus bemutatására, mivel az disszertációk sorát igényelné, azonban szeretnék kiemelni pár aktuális kérdést a témában. Referátumomban kitérek a bolognai folyamat hatására is, mely komolyan érinti a szent tudományokat oktató felsőoktatási intézményeket. A terjedelmi keretek miatt nincs lehetőség a protestáns egyházak hasonló felsőoktatási rendszerének bemutatására.

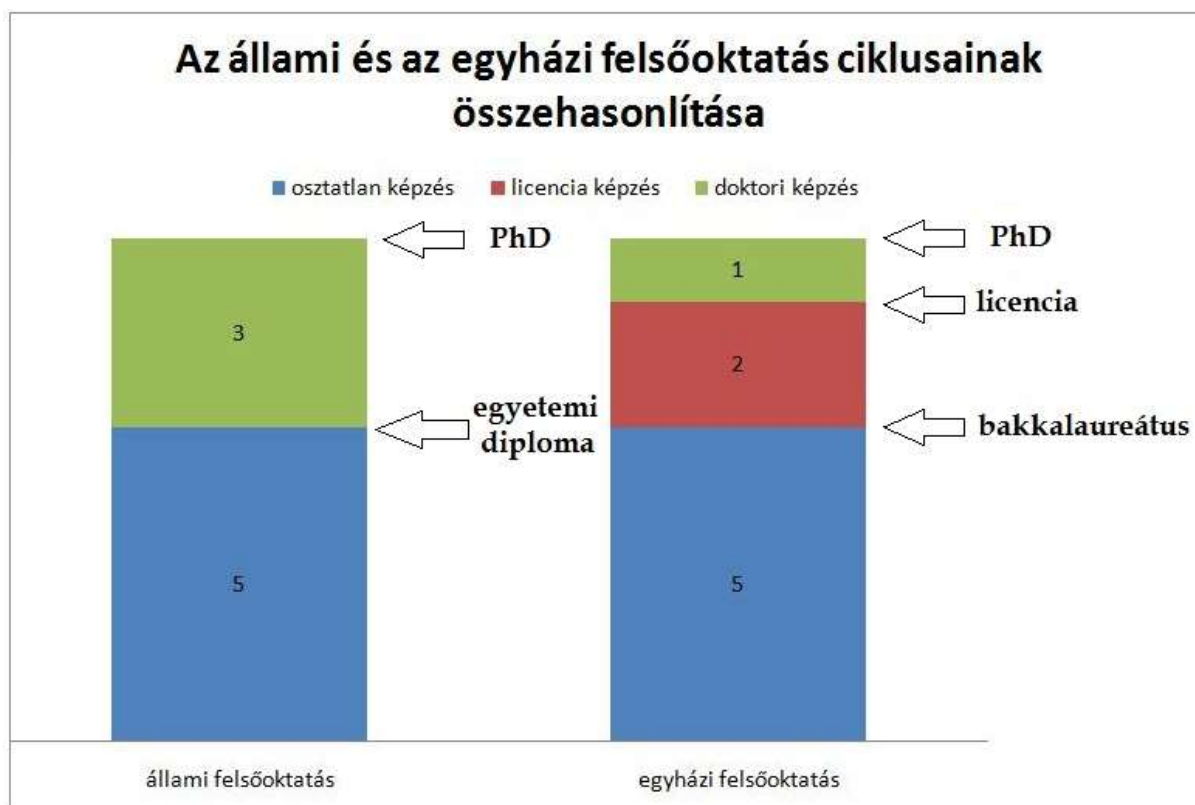
Kitekintés a hazai katolikus hitéleti felsőoktatásra

Magyarországon jelenleg tíz hitéleti képzést folytató katolikus felsőoktatási intézmény működik, három kihelyezett képzéssel. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karát leszámítva valamennyien főiskolai rangú intézmények. A fenti hazai példa jól mutatja a magyarországi helyzetet, illetve a más országokban működő egyházi felsőoktatás természetét.³ A teológiai képzés más klasszikus szakokhoz hasonlóan osztatlan formában került átvezetésre a megreformált felsőoktatási rendszerbe, így az összes intézményben e szakon tanulhatnak hallgatók. E mellett bevezetésre került a BA és MA képzés is, melyeken hittanár szakon lehet diplomát szerezni. A pécsi, illetve váci teológiai főiskolát leszámítva mindenhol működik papnevelő intézet is, így a növendékek az adott szeminárium mellett működő főiskolán végzik tanulmányaikat⁴, osztatlan teológia szakon. Az említett felsőoktatási intézmények államilag elismert teológus diplomát állítanak ki. Mivel az egyházi felsőoktatási intézmények két jogrendszer határán (állami és egyházi) helyezkednek el, ezért alkalmazni kell rájuk nem csak az állami, de az egyházi jogszabályokat is. Ezért a szent tudományok tudományos fokozatainak minősítése is eltér az állami rendszertől. Az egyetemi képzés

³Az konkordatárius jog fényében fontos figyelembe venni, hogy vannak olyan országok, melyekben az egyházi felsőoktatási intézmények integrálódtak az állami felsőoktatásban. *Schanda Balázs*: Állami egyházjog, Szent István Társulat, Budapest, 2012. 119. o.

⁴CIC 248. k.

elvégezése után bakkalaureátusi fokozatot lehet szerezni, mely tartalmát tekintve megegyezik az osztatlan képzést lezáró fokozattal vagy az MA/MSc diplomával.

A fenti rövid hazai kitekintés után előadásom első pontjában az egyházi főiskolai intézmények jogi szabályzását szeretném megvizsgálni. A hatályos kódex a már említett módon a katolikus és egyházi egyetemek megkülönböztetése alapján szerepelteti a két intézményre vonatkozó jogi szabályzást. Azonban míg az egyházi egyetemeket 6 kánon (törvény), addig a főiskolákat pusztán 1 szabályozza. Mindkét esetben részletesebb egyházi szabályzás szükséges az adott intézmények működéséhez, így míg az egyházi egyetemeket a *Sapientia christiana* kezdetű apostoli konstitúció szabályozza⁵, addig az egyházi felsőoktatási intézményeket a *Istruzione sugli istituti Superiori di Scienze Religiose* kezdetű nevelésügyi kongregációs dokumentum ordinálja⁶. E dokumentum 2008-ban látott napvilágot és két – az 1980-as években született – szentszéki törvényt hatálytalanítva szabályozta újra a főiskolai rangú egyházi felsőoktatási intézmények jogi

⁵II. János Pál: *Sapientia Christiana*, in: *Acta Apostolicae Sedis* 71. (1979) 469-521. o.

⁶*Congregazione per L'educazione Cattolica: Istruzione sugli istituti superiori di scienze religiose.* http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_catheduc_doc_20080628_istruzione_it.html (2014.05.06.) [továbbiakban: ISSR]

státuszát.⁷ Az átfogó reformra a bolognai rendszer bevezetése és az egyházi felsőoktatás egységesítése érdekében volt szükség. Itt tehát látható, hogy az ilyen intézmények kettős szabályzás alatt állnak hazánkban, illetve más országokban is. Egyfelől szabályozza őket az adott ország felsőoktatási törvénye (esetünkben ez a 2011. évi CCIV. nemzeti felsőoktatásról szóló törvény) és az egyházi rendelkezések (*Codex Iuris Canonici, Istruzione sugli istituti Superiori di Scienze Religiose*).

Az *Istruzione sugli istituti Superiori di Scienze Religiose* című dokumentum két intézménytípust különít el. Míg az első esetben a világi joggal megegyező főiskolákat szabályozza részletesen, addig a második részében más olyan felsőfokú tanulást biztosító intézményeket tárgyal, ahol (elsősorban világi) krisztushívők teológiai ismereteiket mélyíthetik el, azonban azok államilag nem akkreditáltak. Ilyenek lehetnek a különböző egyházmegyei továbbképzések, tanfolyamok és tréningek. Tanulmányomban az előbbi típust vizsgálom. Az instrukció bevezetőjében szerepel az az igény, mely létrehívta ezeket az intézményeket. Ez pedig nem más, mint a világi krisztushívők egyházi feladatainak még jobb ellátásához nyújtandó oktatás biztosítása.⁸ Ezen alapállásból vezeti le azonban a dokumentum több más tulajdonságát is a teológiai főiskoláknak, példának okáért azt, hogy abban világi hívők végzik elsősorban tanulmányaikat, nem pedig a papságra készülő fiatalok.⁹ Másik ilyen megkülönböztetési szempontja, miszerint az egyetemmel ellentétben – melyekben a teológia teljeskörű horizontját mutatják be – a főiskolákban pusztán csak az alapvető elemeit, és az ahhoz szükséges filozófiai és humán tudományokat sajátítják el a hallgatók.¹⁰

A fenti elképzelésekkel szemben azonban azt tapasztalhatjuk akár hazánkban, akár a tőlünk nyugatabbra fekvő országokban, hogy a papképzés legnagyobb része az előbb vázolt főiskolai keretek között működik. A tények ismeretében tehát kérdésessé válik,

⁷Frankó Tamás: A szent tudományok oktatására és kutatására szolgáló intézmény – típusok, valamint az azokat szabályozó hatályos kánoni normák fejlődése, (Doktori disszertáció, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Kánonjogi Posztgraduális Intézet) Budapest, 2009. 159. o.

⁸„Con il Concilio Ecumenico Vaticano II si è intensificato tra i fedeli – laici e religiosi – un vivo interesse per lo studio della Teologia e di altre scienze sacre, per arricchire con esse la propria vita cristiana, essere capaci di dare ragione della propria fede (cf. 1 Pt 3, 15), esercitare fruttuosamente l'apostolato loro proprio e poter collaborare con i ministri sacri nella loro specifica missione (cf. can. 229 §§ 1-2).” ISSR Preambulum

⁹ISSR 2.art.

¹⁰ISSR 3.art.

hogy érdemes-e az oktatási kérdést – a szemináriumi nevelést leszámítva – laikus és klerikus, kispap vagy nem kispap megkülönböztetésére korlátozni. A klerikus és laikus kérdés diskurzusba való behozatala a két állapot pontos definiálása esetén sem szerencsés, mivel a kispapok (akik a teológiai oktatás alanyai) nem minősülnek a jog szerint klerikusnak. Továbbá bármilyen ilyen jellegű megkülönböztetés e téren sértheti az 229. kánon 2. §-ban megfogalmazott krisztushívői alapjogot, miszerint: *„Joguk van arra is [a fel nem szentelt krisztushívőknek], hogy a szent tudományokban megszerezzék azt a teljesebb képzettséget, amely az egyházi egyetemeken, fakultásokon vagy a vallási tudományok intézeteiben nyerhető el. Így jogosultak arra, hogy ott az előadásokat látogassák, és akadémiai fokozatokat szerezhessenek.”*¹¹ Az, hogy a teológia diszciplináris művelésébe egyre több világi személy kapcsolódik be, újabb és újabb kérdések vet fel a teológia tanításának és a papi rendnek kapcsolatát illetően. Hangsúlyoznunk kell a fentebb citált kánon 3. §-át is a diszkusszióban¹². Utalni szeretnék e helyütt II. János Pál 1992-ben az Északnyugat-Németország püspökeihez intézett beszédére, ahol azon vélemény mellett lépett fel, hogy a szent tudományokat oktató professzoroknak felszentelt személyeknek kell lenniük. Egyes szerzők¹³ a pápa e kijelentéséből valamiféle ontológiai többletre következtetnek, mely a klerikusokat illetné meg a teológiai tanításában, ez azonban a fenti törvényi helyek alapján nem mentes az ellentmondásoktól. Véleményem szerint a tanári kinevezések esetében elsősorban a tudományos fokozatok minőségének és tanári kvalitásnak kell, hogy meghatározza a végső döntést.

Bolognai folyamat a teológiai felsőoktatásban

A vizsgált dokumentum a bolognai folyamathoz alkalmazkodva két ciklusra bontja a hitéleti képzést. Ez általában a hittanári képzésben érhető tetten, mely 3 éves alapképzésre és 2 éves mesterképzésre bomlik. A gyakorlati tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az ilyen 6 félévből álló BA képzések tantárgyi kialakítása nehézkes, mivel

¹¹CIC 229. k. 2§

¹²„Ugyancsak képesek arra is, hogy a szükséges alkalmasságra vonatkozó előírások megtartásával, a törvényes egyházi hatóságtól megbízást kapjanak a szent tudományok oktatására.” CIC 228. k. 3§

¹³ Vö. Erdő Péter: Egyházjog, Szent István Társulat, Budapest, 2003. 689. p.

a klasszikus teológiai képzés első két évét a filozófiai tárgyak teszik ki. A harmadik évben így csupán a szisztematikus és gyakorlati teológia abszolút felületes megismerése válik lehetségessé, melyet több zárószigorlat és megírandó diplomadolgozat is nehezít. A törvényhozó a hároméves alapképzést lezáró diplomát vallási tudományok bakkalaureátusi fokozatának hívja (*Baccalaureato in Scienze Religiose*), míg a rá épülő 2 éves képzés végén vallási tudományok licenciáját (*Licenza in Scienze Religiose*) kapja az azt elvégző hallgató.¹⁴ E fokozatok azonban csak nevükben hasonlítanak az egyházi egyetemeken kiadott valódi jogi relevanciával bíró bakkalaureátusi és licencia fokozatokra. Valószínűleg a gyakorlatban a könnyű összetéveszthetősége miatt nem vették át e megnevezéseket a főiskolai képzésben. A kongregációs dokumentum megkívánja továbbá, hogy a tárgyalt intézmények valamilyen más teológiai fakultáshoz kapcsolódjon, amely felelősséget vállal az intézményért.¹⁵ Ennek megvalósulása nem teljesen ment át a gyakorlatba.

A fentiekben nem szándékoztam a szent tudományokat oktató főiskolákat részletesen bemutatni, csupán egy-két aktuális kánonjogi és civiljogi kérdésre szerettem volna reflektálni. A 2008-ban kiadott instrukció fényében véleményem szerint az egyházi egyetem és főiskola megkülönböztetésénél lényegesebb szempontok az alapító személye (melynél előbbi a szentszék, utóbbi a megyéspüspök), a felügyelet jellege és a tudományos képzés egyházi jogi elismerésének problematikája.

A következőekben egy sajátos alkotmányjogi kérdésre szeretnék utalás szintjén kitérni. A hazai főiskolai szintű felsőoktatási intézmények rektorait Magyarország mindenkori miniszterelnöke nevezi ki. Azonban, mint a szent tudományokat művelő főiskola vezetője, megkülönböztetett minősítésű egyházi hivatalt birtokol. Egyházi tisztségre azonban állam és egyház alkotmányos elválasztása miatt állami szerv nem adhat kinevezést. Az egyházi főiskolák esetén ezt a problémát úgy oldották meg, hogy bár a kinevezést a megyéspüspök adja, de azt az oktatási miniszter előterjesztésére a mindenkori miniszterelnök erősíti meg.¹⁶

¹⁴ISSR 23. art.

¹⁵ISSR 4. art.

¹⁶ Vö. *Schanda Balázs*: i.m. 105-106. o.

Összegzés

A fentiekben tehát láthattuk, hogy a Katolikus Egyház komoly figyelmet szentel nem csak a gyakorlat terén, hanem a törvényhozás tekintetében is a katolikus nevelésre, melynek mi a felsőoktatási szegmensét vizsgáltuk. Látható, hogy e feladat szorosan az egyház küldetéséhez, az evangélium hirdetéséhez kapcsolódik, mivel az ilyen intézményekben az egyház a sajátos szolgálattevőit képzzi, legyenek azok akár felszentelt, akár megszentelt, vagy meg nem szentelt életet élő hívek.

Amikor a felsőoktatásban bekövetkezett reformokat igyekszünk kimutatni az egyházi felsőoktatás terén, láthatjuk, hogy azok bár más ütemben és más rendszerben valósultak meg, kapcsolódtak is a bolognai folyamathoz. Az 1962-1965-ig tartó II. Vatikáni Zsinat már a *Gravissimum educationes* dokumentumban, mely a keresztény nevelésről szól, megfogalmazza a reformok szükségességét 11. pontjában. A már említett *Sapientia Christiana* kezdetű 1979-ben kiadott dokumentum, illetve a hatályos kódex 815-821. kánonja szintén ezen folyamatba illeszkednek. Az elemzés során azonban láthattuk, hogy lényegesen kevesebb figyelmet szentel a törvényhozó az egyházi főiskolák szabályzására, melyet részben pótol a 2008-as instrukció.

A Szentszék kezdettől fogva érdeklődést mutatott a bolognai folyamatba való belépésre, mely 2003. szeptember 19-én meg is történt, és így teljes jogú tagja lett a Bolognai Folyamat Bizottságnak. Mára megtörtént a teológiai képzés BA, illetve MA szakra történő bontása, valamint a kreditrendszer bevezetése. Alapvetően azonban megmaradt – ahogyan ez irányú szándékát a Szentszék a kezdetektől fogva ki is fejezte – a már vázolt három ciklusú oktatási rendszer (bakkalaureátus, licenciátus, doktorátus). E rendszer már a bolognai folyamat előtt megvalósította azt az ideát, hogy az egyházi egyetemeken tanuló hallgatók nemzetközi mobilitása mind teljesebb legyen. Azonban pont az ezen alapelvhez való hűség követeli azt meg, hogy a modern, 5 éves teológiai képzést országos szinten is egységesítsék, a különböző főiskolák által kiadott diplomák egymással aequivalensek legyenek, és az oktatási minőségükben megegyező diplomák között ne pusztán azok egyházi jogi hatása legyen a különbség.

A jövőben komoly kihívást jelenthet az egyházi felsőoktatás versenyképességének, minőségének megőrzése, illetve növelése a bolognai folyamat tükrében, azonban mindezt úgy kell végrehajtani, hogy az hűséges maradjon az univerzistas eredeti,

keresztény eszméjéhez. Cikkemet végül a Gravissimum educationes című dokumentum már említett zsinati dokumentum vonatkozó részével zárom:

„A teológiai karok munkásságától sokat vár az Egyház. Rájuk bízva azt a súlyos feladatot, hogy növendékeiket nem csupán a papi szolgálatra, hanem főleg a teológiai főiskolákon való tanításra, a tudományos munkára és a szellemi apostolkodás még nehezebb feladatára is előkészítsék. E karok kötelessége a teológiai tudományok elmélyült művelése is, hogy annak eredményeként az értelem egyre tökéletesebben megragadja a kinyilatkoztatást, jobban föltáruljon az ősoktól hagyományozott keresztény bölcsesség kincstára, haladjon a párbeszéd a különvált testvérekkel és a nem keresztényekkel, továbbá választ adjanak a tudományok haladása által fölvetett kérdésekre.”¹⁷

¹⁷Diósi István (szerk.): A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, Szent István Társulat, Budapest, 2000. 387. o.